

ประชาสังคม เวทีสาธารณะ กับ กระบวนการกลายเป็นประเด็นสาธารณะ
ศึกษากรณี โครงการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียคลองด่าน จังหวัดสมุทรปราการ

นายวิรัชต์ แสงดาวฉาย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมศึกษามหาบัณฑิต

สาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2545

ISBN 974-17-3397-6

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๙๗๘๖๕๔๓๒๑

๗ ม.ค. ๒๕๕๐

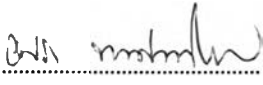
CIVIL SOCIETY, PUBLIC ARENA AND PUBLIC-ISSUE PROCESSES :
A CASE STUDY OF THE KLONG DAN WASTEWATER TREATMENT PLANT CONSDTRUCTION PROJECT
AT SAMUT PRAKARN PROVINCE

Mr.Wirat Saengdaoshai

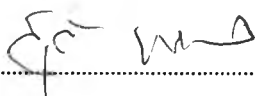
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Sociology
Department of Sociology and Anthropology
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Academic Year 2002
ISBN 974-17-3397-6

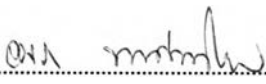
หัวข้อวิทยานิพนธ์ ประชาสังคม เวทีสาธารณะ กับ กระบวนการกลายเป็นประเด็นสาธารณะ
ศึกษากรณี โครงการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียคลองด่าน จังหวัดสมุทรปราการ
โดย นายวิรัชต์ แสงดาวฉาย
สาขาวิชา สังคมวิทยา
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา ควินทร์พันธุ์)

วิรัชต์ แสงดาวฉาย : ประชาสังคม เวทีสาธารณะ กับ กระบวนการกลายเป็นประเด็นสาธารณะ
 ศึกษารณณ์ โครงการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียคลองด่านจังหวัดสมุทรปราการ (CIVIL SOCIETY
 PUBLIC ARENA AND PUBLIC-ISSUE PROCESSES : A CASE STUDY OF THE KLONG DAN WASTEWATER
 TREATMENT PLANT CONSTRUCTION PROJECT AT SAMUT PRAKARN PROVINCE.)

อาจารย์ที่ปรึกษา : ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศพิชญ์ : ๑๒๔ หน้า

ISBN 974-17-3397-6

การศึกษานี้เป็นความพยายามที่จะพัฒนาแนวคิดเรื่องประชาสังคมในสังคมไทย ในส่วนที่เป็นการเกิด การดำรงอยู่ โดยเฉพาะเงื่อนไขและช่องทางการแสดงบทบาทที่จำกัดไว้ในเรื่องของการสร้างพื้นที่ทางการเมืองซึ่งชาวบ้านและกลุ่มประชาสังคมจะสามารถแสดงบทบาทต่อการจัดการปัญหาสาธารณะได้ โดยศึกษาผ่านกระบวนการกลายเป็นประเด็นสาธารณะในกรณีโครงการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียคลองด่าน จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นกรณีผลกระทบจากการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมมีสาระสำคัญเป็นเรื่องของการผลักดันปัญหาที่เป็นผลจากการจัดการเรื่องสาธารณะในโครงการขนาดใหญ่ของรัฐให้เป็นที่รับรู้อย่างมีความหมายร่วมกันของคนในสังคมระดับต่างๆ และบทบาทของกลุ่มประชาสังคมและชาวบ้านผู้จะได้รับผลกระทบจากการจัดการปัญหาสาธารณะภายในกระบวนการกลายเป็นประเด็นสาธารณะนี้เป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการศึกษาครั้งนี้

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การกลายเป็นประเด็นสาธารณะของกรณีโครงการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียคลองด่าน จังหวัดสมุทรปราการ เป็นเหตุการณ์ที่มีการรับรู้ที่มีความหมายว่าเป็นเรื่องส่วนรวมของคนในสังคมตั้งแต่ระดับปัจเจกชน มีการขยายการรับรู้ไปสู่ระดับท้องถิ่นและระดับชาติ มีลักษณะการเกิดแบบกระบวนการที่มีหลายองค์ประกอบและหลายมิติที่สำคัญ ได้แก่ มิติของกระบวนการทางสังคมของข่าวสารที่เป็นเรื่องของการใช้ข้อมูลที่ตั้งอยู่บนฐานของการเป็นข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ไปสร้างความชอบธรรมแก่การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการฯ ได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล มิติของความเป็นเจ้าของที่เป็นเรื่องของการมีสำนึกสาธารณะและผลประโยชน์ร่วมของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีพื้นที่ทางการเมืองเฉพาะของตนเอง ฯลฯ การกลายเป็นประเด็นสาธารณะจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งเป็นผลจากปัจจัยทั้งด้านมิติเชิงความคิดและมิติเชิงสังคม ขณะเดียวกันได้เปิดพื้นที่ทางการเมืองให้แก่ชาวบ้านผู้จะได้รับผลกระทบได้แสดงบทบาท ต่อการจัดการเรื่องสาธารณะและเปิดช่องให้กลุ่มคนที่มีพื้นที่ทางการเมืองเฉพาะของตนเองเข้ามีส่วนร่วมตามบทบาทหน้าที่ที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มนั้นๆ ด้วย เงื่อนไขที่นำไปสู่การเกิด "ความเป็นเจ้าของ" เป็นผลจากการมีสำนึกรักถิ่นฐาน การคำนึงถึงผลประโยชน์ในที่ทำกินและผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ และการจัดการปัญหาการทุจริตที่เกิดขึ้นในขั้นตอนของการดำเนินโครงการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียเอง ผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงการกลายเป็นประเด็นสาธารณะจากกรณีผลกระทบจากการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมและการมีบทบาทของภาคประชาสังคมนี้ ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของบทบาทประชาสังคม การสร้างพื้นที่ทางการเมืองและการเคลื่อนไหวทางสังคมด้วย

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

สาขา สังคมวิทยา

ปีการศึกษา ๒๕๔๕

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

##4281178742 : MAJOR SOCIOLOGY

KEY WORD : CIVIL SOCIETY , PUBLIC ARENA , PUBLIC-ISSUE PROCESSES

WIRAT SAENGDASHAI : CIVIL SOCIETY PUBLIC ARENA AND PUBLIC-ISSUE PROCESSES : A CASE STUDY OF THE KLONG DAN WASTEWATER TREATMENT PLANT CONSTRUCTION PROJECT AT SAMUT PRAKARN PROVINCE.

THESIS ADVISOR : PROF. AMARA PONGSAPICH,Ph.D. 124 pp.

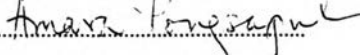
ISBN 974-17-3397-6

The objectives of this study are to review the role of civil society in Thai society in the establishment and its existence. The conditions and channel which civil society can play a role in the public sphere in political society. Through these conditions and channels people and civil groups can play their roles towards public issue management. The study was carried out through public-issue processes in the case of the Klong Dan Wastewater Treatment Plant Construction Project at Samut Prakarn Province. The study identifies the issue of case environmental management focusing on people's participation in public management of large infrastructure project and the role of civil groups.

The findings show that public-issue processes of the project are the concern of people at individual, local and national levels. There are processes with multi-functions and various dimensions. Lack of political information on legal facts accelerated social movement against the project rationally. Public conscience of the social groups in specific political arena at different levels provide an opportunity for people to participate in social movements according to their roles. "The sense of ownership" resulted from the following conditions : sense of belonging to the community, land use benefit, impacts on their living conditions, and project corruption. Moreover, the study point out the relationship between civil society roles, the setting up of social groups in specific political arena and social movement.

Department Sociology and Anthropology
Field of study Sociology
Academic year 2002

Student's signature.....

Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้แม้จัดทำเสร็จสิ้นลงแล้วก็ไม่อาจเรียกว่าฉบับสมบูรณ์ หากขาดการบันทึกถึงผู้มีส่วนอย่างสำคัญต่อความสำเร็จลุล่วงของงานชิ้นนี้ ขอขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

ผู้ศึกษาได้รับความเมตตา เอาใจใส่ จากท่านอาจารย์คณะกรรมการวิทยานิพนธ์ทั้งสามท่าน ทั้งด้านความรู้ที่ถ่ายทอดให้อย่างเต็มที่และรอยยิ้มที่เป็นกำลังใจเสมอ แม้ยามเฉื่อยชา ท่านก็ถามหา และโทรตาม สำหรับ ศ.ดร.อมรา พงศาพิชญ์ อาจารย์ที่ปรึกษาที่เปิดกว้างและให้โอกาสเสมอ ความรู้จากภาคสนามเป็นสิ่งท่านเน้น การลงพื้นที่ทำให้ได้สัมผัสอารมณ์ความรู้สึกจากประสบการณ์ชีวิตของผู้คน รศ.สุริชัย หวันแก้ว ผู้เปิดมุมมองความคิด รศ.ดร.ปรีชา คุวินทร์พันธุ์ ผู้ให้รอยยิ้มเป็นอาวุธแก่ผู้ศึกษา อาจารย์ทุกท่านต่างเป็นแบบอย่างของความเป็นครูแก่ศิษย์

ชาวบ้านคลองด่านสอนให้ผู้ศึกษารู้จักคำว่ารักถิ่นฐานและความคิดที่คำนึงถึงผู้อื่น ผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นเรื่องที่ต้องช่วยกันปกป้อง ความไม่นิ่งเฉยต่อปัญหาของส่วนรวมและความกล้าหาญที่จะออกมาเคลื่อนไหวของชาวบ้านคลองด่านล้วนเป็นแบบอย่างที่มีค่าแก่ผู้ศึกษา และขอสดุดีแต่ความมีสำนึกในความเป็นสื่อมวลชนของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวันที่มีบทบาทอย่างมากในการเปิดประเด็นการทุจริตเชิงนโยบายของเจ้าหน้าที่รัฐและนักการเมืองด้วยข้อมูลที่เจาะลึก

งานชิ้นนี้ยังได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอีกหลายท่าน ขอขอบคุณอีกครั้งหนึ่งในความมีน้ำใจและความเป็นมิตรที่มอบให้แก่ผู้ศึกษา คุณแดง คุณใหญ่ จากสมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย คุณเก่ง จากศูนย์ศึกษาพัฒนาสังคม จุฬาฯ พี่จิบ จากโปรแกรมวิชานิติศาสตร์ สร.บ้านสมเด็จพระยา และพี่น้องๆอีกหลายๆท่าน

สุดท้ายขอขอบคุณนักศึกษาโปรแกรมวิชานิติศาสตร์ทั้งศิษย์เก่าและปัจจุบันที่เป็นแรงผลักดันสำคัญให้ผู้ศึกษาเข้าศึกษาในสาขาสังคมวิทยา เป็นผลให้มีโอกาสเรียนรู้ “สิ่งดีๆ” รู้จัก “คนดีๆ” และเห็นว่าสังคมนี้ยังมีความหวัง

วิรัชต์ แสงดาวฉาย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญแผนภาพ.....	ฅ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของการศึกษา	1
ปัญหาวิจัย	5
วัตถุประสงค์	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
ระเบียบวิธีการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	6
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
ความคิดเรื่องประชาสังคม	14
แนวคิดเรื่องพื้นที่เสรีทางการเมือง	22
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	25
นิยามศัพท์	28
3 ชุมชนตำบลคลองด่านและการเกิดโครงการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสีย	29
ประวัติความเป็นมาของชุมชน	29
ลักษณะชุมชนและกายภาพ	31
การประกอบอาชีพ	34
ประเพณีสังเวยบูชา	35
“คลองด่าน” พื้นที่ก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสีย	
โครงการจัดการน้ำเสีย เขตควบคุมมลพิษ จ.สมุทรปราการ	36
4 การคัดค้านการใช้พื้นที่ “คลองด่าน” ตั้งโรงบำบัดน้ำเสีย.....	42
ทำไมต้องเป็น “คลองด่าน” ในมุมมองของชาวบ้าน.....	42
ข้อคัดค้านและการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน.....	44

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5 การกลายเป็นประเด็นสาธารณะของกรณี “คลองด่าน”.....	57
ภาพแห่งการรับรู้ของสาธารณะ	57
การกลายเป็นประเด็นสาธารณะ : องค์ประกอบและการขับเคลื่อน.	62
ความหมายเชิงคุณค่าต่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน	67
มิติเชิงความคิดว่าด้วยความเป็นเจ้าของ :	
สำนักสาธารณะและผลประโยชน์ร่วมของกลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง.	69
มิติเชิงสังคมว่าด้วยกระบวนการทางสังคมของข่าวสาร	72
ความเข้มแข็งของชาวบ้านผู้จะได้รับผลกระทบ	79
บทบาทของสื่อมวลชนในกรณี “คลองด่าน”	90
6 บทสรุป.....	93
รายการอ้างอิง	100
ภาคผนวก.....	106
ภาคผนวก ก : ลำดับเหตุการณ์ กรณี “คลองด่าน”.....	106
๑. ความเป็นมาของโครงการจัดการน้ำเสีย	
เขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ.....	106
๒. กิจกรรมและบทบาทของชาวบ้าน หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง	
สื่อมวลชน และหน่วยงานองค์กรต่างๆ.....	108
ภาคผนวก ข : หนังสือร้องเรียนถึงนายกรัฐมนตรี	
เรื่อง ขอให้ทบทวนโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย	
ลงวันที่ 22 มีนาคม 2542	117
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	124

สารบัญญภาพ

	หน้า
แผนภาพที่1 แสดงพื้นที่ก่อสร้างโครงการจัดการน้ำเสีย เขตควบคุมมลพิษ จังหวัดสมุทรปราการ.....	37
แผนภาพที่2 แสดงพื้นที่ก่อสร้างโครงการฯที่กำหนดไว้ในครั้งแรก.....	40
แผนภาพที่3 แสดงบริเวณที่ดินที่สามารถยื่นเสนอขายเป็นที่ตั้งโรงบำบัดน้ำเสีย ตามประกาศของกรมควบคุมมลพิษ.....	40
แผนภาพที่4 แสดงกรอบคิดปัญหาความขัดแย้งกรณี “คลองด่าน”.....	58
แผนภาพที่5 แสดงองค์ประกอบและการขับเคลื่อน ของการกลายเป็นประเด็นสาธารณะในกรณี “คลองด่าน”.....	63
แผนภาพที่6 แสดงการขยายการรับรู้สู่สาธารณะ ในส่วนกลุ่มคนที่มีพื้นที่ทางการเมืองเฉพาะของตัวเองในกรณี “คลองด่าน”.....	74
แผนภาพที่7 แสดงกระบวนการทางสังคมของข่าวสาร	77